

4

Арнайы және инклюзивті білім беру Специальное и инклюзивное образование Special and inclusive education

FTAMP 14.15.01

DOI 10.59941/2960-0642-2023-3-182-191

ҚР білім беру ұйымдарында инклюзивті практика жағдайында педагогтердің рефлексивті құзыреттері: зерттеу нәтижелері және дамыту жолдары

Л. А. Бутабаева¹, А. Н. Умирбекова², С. К. Исмагулова³, А. Қ. Жүсіп^{*4}

^{1,2}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

^{3,4}Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ., Қазақстан Республикасы

*e-mail: zhussipaidana@gmail.com

Аңдатпа. Қазіргі таңда педагогтердің рефлексивті құзыреттерін дамыту мәселесіне көп көңіл бөлінуде. Педагогтің аталған дағдыларға ие болуы күтілетін нәтижелерді тұжырымдауға, жұмыстың қол жеткізілген мақсаттарын дұрыс ұғынуға, педагогтің өз даму траекториясын анықтап, оған түзетулер енгізуге, кәсіби және тұлғалық кемелденуіне ықпал етеді. Бұл өз алдына білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін жайлы қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз етуі тиіс. Мұндайда педагогтердің рефлексивті дағдыларын барлық балалардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескеру тұрғысынан қарастыру өзекті. Берілген мақалада авторлар ұжымымен педагогтердің инклюзивті ортада жұмыс істеуге дайындығын зерделеуге бағытталған зерттеу нәтижелері және сәйкесінше педагогтерге рефлексивті құзыреттерді дамыту жолдары ұсынылған. Атап айтсақ, мақалада педагогтерге инклюзивті ортада рефлексивті құзыреттерді дамыту бойынша ұсынымдар ретінде шетелдік ғалымдармен әзірленген инклюзивті жағдайда рефлексивті оқытудың бес ерекшелігі, инклюзивті білім берудегі кәсіби шеберліктің үш негізгі элементі, рефлексия циклінің негізгі кезеңдері жөнінде қысқаша ақпарат берілген. Аталған ұсынымдар педагогтердің оқу процесін барлық балалардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескере отырып құруына оң ықпал ететінін атап өткен жөн.

Кілтті сөздер: ерекше білім беруді қажет ететін балалар, инклюзивті білім беру, инклюзивті практика, рефлексивті құзыреттер, дағды.

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Бутабаева, Л. А., Умирбекова, А. Н., Исмагулова, С. К., Жүсіп, А. Қ. ҚР білім беру ұйымдарында инклюзивті практика жағдайында педагогтердің рефлексивті құзыреттері: зерттеу нәтижелері және дамыту жолдары [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – №3. – Б. 182-191

Кіріспе

Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамыту процестері уақыт талабымен және еліміздің барлық азаматтарына сапалы білім мен өз қабілеттерін іске асыруына тең қолжетімділікті қамтамасыз ету бойынша мемлекеттік саясат басымдығымен белгіленген [1-4].

Осы тұста мемлекеттің инклюзивті саясатын жүзеге асыру үшін әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқытуға қажетті барлық дағдыларға ие, елімізде болып жатқан әлеуметтік-педагогикалық процестердің мәнін түсінетін, концептуалды ойлай алатын педагогтерді даярлау қажеттілігі туындайды. Барлық дағдылардың ішінде рефлексивті іс-әрекет дағдысын ерекше атап өту қажет. Себебі қазіргі заманғы мектепте білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуде педагогтердің өз қызметіне үнемі талдау жасай білуі маңызды.

Рефлексия заманауи педагогтің кәсіби іс-әрекетінің құралы болып табылады, оның жетістікке жетуін қамтамасыз етеді. Өйткені әрбір педагог кәсіби саладағы өзгерістерге бейімделе білуі керек. Ол үшін өзін және қоршаған әлемді түсінуден, өзін-өзі жетілдіруге дайын болудан тұратын өзін-өзі бағалау дағдыларына ие болуы керек. Бүгінгі таңда педагогтің қызметі білім берумен шектелмейтінін, басты миссиясы – адамнан жеке тұлға қалыптастыру екенін мойындау керек.

Бүгінде педагогикалық рефлексия *«педагогтің негізгі практикалық функцияларына кірмейтін «қосымша функция»* деген қате түсінік қалыптасқан. Өз қызметіне тұрақты талдаусыз, интроспекциясыз педагог тәжірибеде туындайтын мәселелерді терең біле алмайды, оларды шешу жолдарын дұрыс таңдай алмайды, алынған нәтижелерді сыни тұрғыдан бағаламайды және түзетпейді. Сонымен қатар рефлексия ойлаудың «өзімшілдігін», яғни, зерттелетін объектіні тек бір стереотиптік тұрғыдан қарастыруды жеңуге, өз іс-әрекетіне басқа қырдан қарап, әртүрлі көзқарастарды ескеру-

ге көмектеседі. Өз әрекетіне рефлексия жасайтын педагог өз тәжірибесін басқа педагогтердің тәжірибесімен және педагогикалық ғылымның жетістіктерімен байланыстырып, нәтижесінде өз білімін жетілдіре түседі.

Инклюзивті білім беру ортасын құру жағдайындағы педагогтің рефлексивті қызметі өзінің кәсіби проблемаларын көре білу, оны өзінің ішкі ресурстары есебінен өзгерте білу, өз таңдауын дербес жүзеге асыра білу, өз шешімдері үшін жауапкершілік ала білу қабілеттерін дамытады. Сондықтан педагогтің қызметіндегі рефлексияны дамыту бірінші кезектегі міндет болуы керек, өйткені бұл оған нәтижелерді тұжырымдауға, жұмыстың келесі мақсаттарын жоспарлауға, өзінің кәсіби жолын жобалауға көмектеседі.

Табысты білім алушыны тек табысты педагог ғана тәрбиелей алатыны сөзсіз. Барлық мақсаттарға педагогтердің теориялық-әдістемелік дайындығынсыз қол жеткізу мүмкін емес. Сол себепті сыни ойлай білетін, шығармашылықпен айналысатын, ғылым мен педагогикалық тәжірибе жетістіктерін қолдану арқылы өз іс-әрекетінің мазмұнын жаңартуға қабілетті педагогті қалыптастыру өзекті мәселе болып отыр. Әсіресе, оның маңыздылығы инклюзивті ортада – әртүрлі жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктері бар білім алушылармен жұмыс барысында күшейе түседі.

Материалдар мен әдістер

Аталған мәселеге байланысты ағымдағы жылы Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Инклюзивті білім беру орталығы қызметкерлерімен педагогтердің инклюзивті ортада оқу процесін тиімді жоспарлауы, өз қызметін зерделей және талдай білуі үшін «Инклюзивті білім беру ортасында педагогтер мен мамандардың рефлексивті құзыреттерін дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар» әзірленді. Ұсынымдарды әзірлеу барысында инклюзивті білім беру ортасында педагогтердің рефлексивті құзыреттерінің мазмұны мен құрылымын теориялық не-

гіздеу, аталған мәселе бойынша халықаралық және отандық тәжірибені зерделеу жүзеге асты, сондай-ақ талдау нәтижелері бойынша еліміздің педагогтеріне инклюзивті ортада рефлексивті құзыреттерді дамыту бойынша тиісті әдістемелік ұсынымдар берілді [5].

Отандық және шетелдік тәжірибені зерделеу барысында инклюзивті жағдайда педагогтердің рефлексивті құзыреттіліктері бойынша зерттеулердің аздығы анықталды. Бұл жөнінде британдық ғалым М. Минот өзінің «Рефлексивті оқыту, инклюзивті оқыту және инклюзивті жағдайда білім беретін сыныптағы педагогтің міндеттері: әдеби зерттеу» мақаласында атап өтеді [6]. Автордың пікірінше, рефлексивті оқыту мен инклюзивті оқытудың маңыздылығына қарамастан, екеуін анық түрде байланыстыратын және инклюзивті оқытудағы рефлексияның рөлін көрсететін жұмыстар көп емес. Рефлексиялық құзыреттілік пен инклюзивті оқыту арасындағы байланысты табу үшін автор «рефлексивті оқыту», «инклюзивті педагогика», «инклюзивті оқыту», «рефлексия», т.с.с. тірек сөздер арқылы рейтингісі жоғары халықаралық ресурстардан 300-ден астам мақаланы зерделеп, нәтижесінде тек екі мақалада ғана аталған мәселелердің ортақ қарастырылғанын анықтаған.

Отандық еңбектердің ішінде инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеу үшін қажетті педагогтердің рефлексивті құзыреттіліктерін дамыту мәселелері бойынша И.А. Оралканованың «Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге бастауыш сынып мұғалімдерінің дайындығын қалыптастыру» тақырыбында философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алуға арналған диссертациялық жұмысын атап өтуге болады [7]. Автор бастауыш сынып педагогтерінің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайындығын қалыптастыру мәселелерін зерттеді. Сондай-ақ отандық әдебиеттерді зерделеу барысында инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге педагог кадрларды даярлау мәселелері бойынша отандық еңбектер жеткілікті болғанымен, оның ішінде рефлексивті құзыреттілік-

терді дамыту бойынша еңбектердің аздығы анықталды.

Аталған мәселенің өзектілігіне байланысты ұсынымдарды әзірлеу барысында еліміздің педагогтерінің барлық білім алушыларға жайлы білім беру ортасын құруда өз кәсіби құзыреттіліктеріне қаншалықты сенімді екендігін анықтау бойынша зерттеу жүргізілді. Мұндайда барлық этикалық қағидаларды ескере отырып, Инклюзивті практикада педагогтердің тиімділігін анықтау құралы (TEIP шкаласы) пайдаланылды [8]. Зерттеуге еліміздің әр өңірінен 440 педагог қатысты. Сауалнамаға қатысқан респонденттердің жалпы портретін құрайтын болсақ, қатысушылардың басым бөлігі қалалық мектепте жұмыс істейтін, жұмыс өтілі 26 және одан да көп жылды құрайтын педагогтер құрады. Зерттеудің мақсатты аудиториясын жалпы білім беретін мектеп әкімшілігі, педагогтері, мамандары құрады. Зерттеу жүргізу үшін Google Forms сервисі пайдаланылды.

Нәтижелер

Зерттеу кейбір нәтижелеріне тоқталып өтер болсақ, респонденттердің жартысы ғана (49%) *сабақтағы тәртіпсіз мінез-құлықтың алдын алуға толық сенімді екендігін*, үштен бірі ғана (68%) *тәртіпсіз мінез-құлық орын алған жағдайда оны басқара алатындығын* білдірді. Бұл көрсеткіштерден педагогтердің көбі тәртіпсіз мінез-құлықтың алдын алуға тырысып, білім алушылардың мінез-құлқын диагностикалап, талдау жұмыстарын жүргізгеннен гөрі, жағдай орын алған уақытта ғана бағдарлануды жөн көреді деген қорытынды жасауға болады. Мұның басты себептерінің бірі педагогтердің рефлексивті құзыреттіліктерін, психологиялық дағдыларын дамытудың жеткіліксіздігі, заманауи шындыққа сәйкес инновациялық педагогикалық әдістерді іс жүзінде қолдана алмау болуы мүмкін.

Сонымен қатар респонденттердің тек жартысы ғана (49%) *мінез-құлқында қиындықтары бар балалармен жұмыс істегенде өздерін сенімді сезінетіндерін*

білдірді. Демек, педагогтер өздерінің кәсіби құзыреттіліктерін арттыру бойынша жұмыс істеуі керек, әсіресе педагогтердің инклюзивті ортада жұмыс істеуге психологиялық дайындығы болуы керек.

«Білім алушылар тапсырманы қалай орындау керектігін білмейтін жағдайда балама түсініктеме немесе мысал келтіре аламын» тұжырымына жауап нәтижелері басқа тұжырымдармен салыстырғанда педагогтердің өз құзыреттеріне үлкен сенімділік танытқанын көрсетті (78%). Мұның себебі инклюзивті практикада әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар

балаларды оқу ортасына толық қосу үшін педагогтің білім алушылардың мүмкіндіктері мен ерекшеліктеріне сәйкес жеке білім беру бағытын құратындығымен түсіндіріледі. Осылайша, рефлексиялық құзыреттіліктің қалыптасу дәрежесі педагогтің кәсіби қызметті тиімді жүзеге асыру үшін өзінің барлық басқа қасиеттерін үйлестіре және біріктіре алатынынан көрінеді деген қорытынды жасауға болады (1-сурет). Педагогтердің инклюзивті ортада жұмыс істеуге дайындығын зерделеуге бағытталған зерттеу нәтижелерімен толығырақ аталып өткен әдістемелік ұсынымдардан танысуға болады [5].

Сабақтағы тәртіпсіз мінез-құлықтың алдын ала аламын

49%

Тәртіпсіз мінез-құлық орын алған жағдайда она басқара аламын

68%

Мінез-құлық қиындықтары бар балармен жұмыс істегенде өзіме сенімдімін

49%

Білім алушылар тапсырманы қалай орындау керектігін білмейтін жағдайда балама түсініктеме немесе мысал келтіре алмаймын

78%

● келісемін

1-сурет. Сауалнама сұрақтарына респонденттер жауаптарының көрсеткіштері

Зерттеу нәтижелері қазіргі педагогтің дамыған кәсіби рефлексияға ие болуы керектігін өзектендіреді. Өйткені бұл білім беру процесінің қайшылықтарын көруге, оларды шешуге шығармашылықпен қарауға, өз іс-әрекеттерін сыни тұрғыдан түсінуге және инновациялық шешімдерді

іздеуге және жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Заманауи рефлексивті білім беру технологияларын игермеген педагог өз білім алушыларының рефлексивті қабілеттерін дамыта алмайды, білім алушылардың жеке ерекшеліктері мен ерекше қажеттіліктерін тани, анықтай алмайды.

Талқылау

Аталған мәселелерге байланысты еліміздің педагогтеріне инклюзивті білім беру жағдайында рефлексивті құзыреттерді дамыту бойынша көптеген ұсы-

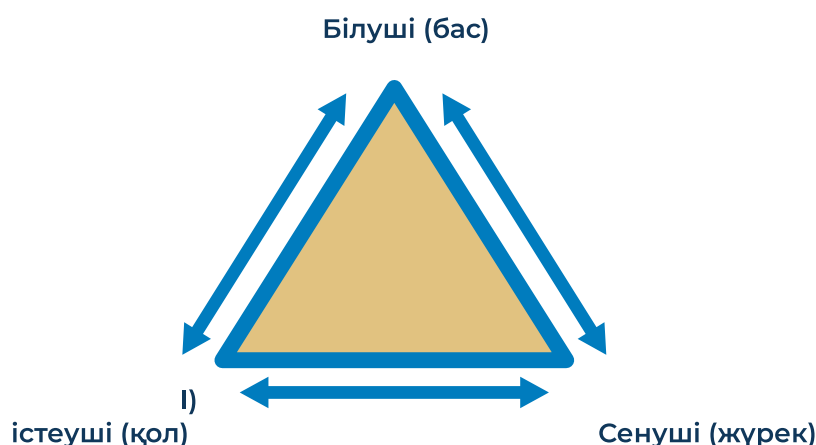
нымдар берілді. Оның ішінде британдық ғалым М. Минот педагогтерге пайдалануға кеңес берген ерекше қажеттілігі бар балаларға білім беруде рефлексивті оқытудың бес ерекшелігін атап өтуге болады [6]:

1-кесте – Инклюзивті жағдайда рефлексивті оқытудың бес ерекшелігі

Ерекшелік	Сипаттамасы
1. Білім алушылардың қиындықтарын қолдау үшін сабақты мұқият қарастыра, ойластыра білу	Инклюзивті жағдайда білім беретін сыныпта педагог назарды кімді оқыту керектігіне емес, қалай оқыту керектігіне, қосымша қажеттіліктері бар білім алушыларға ғана емес, барлық білім алушыларға аударады. Педагог сондай-ақ сыныптағы жағдайды ескереді және кері байланыс жасайды. Мұның бәрі білім алушыларды оқыту процесінде кезігетін қиындықтарда қолдау үшін жасалады
2. Өз жұмысында жетекшілікке алатын жеке болжамдарға, құндылықтарға және сенімдерге күмән келтіре білу, кей жағдайларда бас тарта білу	Инклюзивті жағдайда білім беруде өз ұстанымдарын зерделеп, талдап, олардың кейбірінен бас тарта білу маңызды. Мұндайда барлық балалардың бірдей жетістікке жетіп, білім ала алатынына сену керек
3. Білім беру процесінде өз интуициясын, инициативаларын, құндылықтарын және тәжірибесін пайдалана білу	Инклюзивті білім беру инициатива танытуды және түйсікке жүгінуді болжайды. Бұл инклюзивті білім берудің өзінің шығармашылық тәсілді қажет ететіндігімен түсіндіріледі. Мұндайда барлық білім алушыларды қолдау үшін педагог үнемі жаңа нәрсені іздеп, байқап көруі керек. Кері байланыс алу үшін әріптестерімен кез келген жаңа бастамаларды талқылаулары қажет
4. Өзгерістерге қатысу және бастамашылық ету	Жұмыстың жаңа тәсілдерін іздеу және сынау, оқытудың әртүрлі стратегияларымен серіктестік орнату инклюзивті білім беру кеңістігін құруда маңызды. Педагогтің инклюзивті білім беру жағдайындағы міндеті сыныптағы келеңсіздіктерді шеше алуында және сәйкесінше өзін сыныпта инклюзивті білім беру жағдайын құруға ықпал ететін өзгерістер мен дамуға тартуында
5. Журнал жүргізу	Автор журнал жүргізуді инклюзивті жағдайда білім беретін сыныпта білім алушылардың прогресін қадағалауға мүмкіндік беретін пайдалы құрал болуымен қатар, педагогтің өз тәжірибесін тыңғылықты талдауға мүмкіндік беретін құрал ретінде қарастырады

Инклюзивті білім беру барлық педагогикалық ұжымға қатысты. Сәйкесінше, әртүрлілік мәселелеріне жауап беру жеке қарастырылатын екінші кезектегі мәселе емес. Ол педагогикалық тәжірибенің орталық императивіне айналуы тиіс. Инклюзивті ортада педагогтердің рефлексивті құзыреттерін дамытуда Арнайы қажеттіліктер және инклюзивті білім беру бойынша еуропалық агенттіктің

инклюзивті білім беру жағдайында педагогтердің негізгі кәсіби құзыреттіліктері бойынша әзірлеген шеңберін атап өткен жөн. Аталған еңбекте инклюзивті білім берудегі кәсіби шеберліктің үш негізгі элементі көрсетіледі [9]. Осы үш элементті өзара байланыста сақтау педагогтерге барша білім алушыларға сапалы білім беруге айтарлықтай ықпал етеді.

2-сурет. Кәсіби шеберліктің үш өзара байланысты элементі

Мұндайда білуші (бас) ретінде «Оқыту стратегиялары қандай?», «Балалар қалай білім алады?», «Нені үйренулері тиіс?», «Қажет болған жағдайда көмекті қайдан алуға болады?», «Қиындықтарды қалай анықтап, бағалау қажет?», «Балаларды қалай бағалаған жөн?» секілді сұрақтарға жауап бере білу маңызды.

Істеуші (қол) ретінде жоғарыдағы сұрақтарға жауапты әрекетке айналдыру, мұндайда рефлексивті практиканы ұстану, ұжыммен және ата-аналармен жұмыс істеу, белсенді маманға айналу білу маңызды.

Сенуші (жүрек) ретінде барлық балалардың білім ала алатынын, педагогтің кез келген баланың өмірін жақсы жаққа өзгерте алатынын, оқыту үшін көптеген мүмкіндіктер жасай алатынын, бұл тек арнайы мамандардың ғана емес, бар-

лық педагогтердің міндеті екенін түсінуі маңызды.

Және мұндайда үш элементтің бір-бірімен тығыз байланысты екенін ескеру шарт. Педагогтердің көзқарасы оң болса және барлық балалар оқи алады деп сенсе, инклюзивті тәжірибеге көбірек қатысады. Сол секілді педагогтер инклюзия туралы білімді тәжірибеде қолдану үшін қажетті педагогикалық дағдыларға ие болса, барлық балалар оқи алады деп сенеді. Осы элементтердің біреуін ғана орнату жеткіліксіз. Мысалы, жеке айырмашылықтар туралы білім секілді элементтер еленбесе, әлеуметтік әділеттілікке ұмтылу жеткіліксіз [9].

Сол себепті қазіргі жағдайда педагог барша білім алушыларға сапалы білімді қамтамасыз етуі үшін, табысты және сұранысқа ие болу үшін кез келген өзгерістер-

ге дайын болуы керек, жаңа жағдайларға тез және тиімді бейімделе білуі керек, білімі мен дағдыларын үнемі жаңартып отыруы керек, өзін-өзі дамытуға ұмтылуы керек, белгісіздікке төзімділік танытып, тәуекелге дайын болуы керек, яғни, кәсіби құзыретті болуы керек.

Инклюзивті білім беру жағдайында рефлексивті құзыреттерді дамыту жолдары ретінде ұсынылған ұсынымдардың қатарында 1988 жылы Оксфорд политехникалық институтында Грэм Гиббспен әзірленген рефлексия циклін атап өту маңызды [10]. Бұл бүгінгі таңдағы рефлексия бойынша ең кеңінен таралған және қабылданған модель болып табылады. Тәжірибенің қайталанатын циклдық сипатына негізделген бұл модель 6 кезеңді қамтиды:

1. Тәжірибені сипаттаңыз. Өткен тәжірибе жөнінде баяндаңыз. «Не болды?», «Кім қатысты?», «Қашан және қай жерде болды?», «Сіз не істедіңіз?», «Басқалар не істеді?» секілді сұрақтарға жауап беріңіз.

2. Нені сезіндіңіз және не ойлайсыз. Тәжірибеге қатысты өзіңіздің эмоциялық реакцияңызды бақылаңыз. Жағымды эмоциямен қатар жағымсыз эмоцияны да ескеру маңызды. Себебі олардың барлығы жағдайды дұрыс түсінуге ықпал етеді. Мұндайда «Сіз бұл жағдайда не сезіндіңіз?», «Осы жағдайға қатысқан басқа адамдар не сезінді деп ойлайсыз?», «Бұл жағдай туралы қазір не ойлайсыз?» секілді сұрақтарға жауап берген маңызды.

3. Тәжірибені бағалаңыз. Бұл жерде де оң және теріс баға берген маңызды. Нені дұрыс, нені бұрыс жасадыңыз. Ненің әсері оң немесе, керісінше, теріс болды. Сонымен қатар «Сіз және басқа да адамдар бұл жағдайға қандай үлес қосты?» секілді сұраққа да жауап берген маңызды.

4. Талдау жасаңыз. Жағдай неге дәл осылай орын алғанын түсінуге тырысыңыз. Мұндай жағдайда сіз өзіңіздің кәсіби біліміңізге сүйенесіз. Ол үшін өзіңізге «Қандай білім (мысалы, ғылыми әдебиет) маған бұл жағдайды шешуге көмек-

тесіп, бағыт-бағдар бере алады?» секілді сұрақты қойған жөн.

5. Қорытынды шығарыңыз. «Нені басқаша істер едіңіз?», «Бұл тәжірибе сізге нені үйретті?», «Бұл жағдайды барлық қатысушылар үшін қалай жақсартуға болар еді?» және «Мұндай жағдайда дұрыс әрекет ету үшін қандай дағдыларды дамыту қажет?» деген секілді сұрақтарға жауап беріп көріңіз.

6. Жоспар құрыңыз. Дәл осындай жағдайда болашақта қалай әрекет ететініңіз жөнінде толыққанды сипаттамамен жоспар құрыңыз. «Өзіме қажетті дағдыларды қалай дамытамын?», «Дәл осындай жағдай орын алғанда басқаша әрекет ететініме қалай көз жеткізсем болады?» секілді сұрақтарға жауап беруге тырысыңыз.

Гиббстің бұл рефлексия циклі педагогке өткен сабақты қайта пысықтауға мүмкіндік береді. Циклдің әрбір кезеңі педагогті сыни ойлауға итермелейді. Мәселен, жоғарыда аталған зерттеу нәтижесіндегі сыныптағы орын алған тәртіпсіз мінез-құлыққа қатысты төмен көрсеткіштер осы секілді модельді қолдану қажеттілігін айғақтайды. Мысалға, сыныпты басқару стратегиясында осы модельді қолдану негізінде барлық негативті аспектілерді анықтап, практикада оң өзгерістерге алып келетін жоспар құруға болады. Бұл сәйкесінше педагогтің қызметіндегі күшті және әлсіз тұстарды анықтауға, сындарлы кері байланыс құруға және өзін-өзі жетілдіруге, нәтижесінде тұлғалық және кәсіби дамуға алып келеді. Инклюзивті жағдайда бұл модельдің артықшылығы эмоциялық интеллектіні дамытып, педагогтің өз сезімдерін зерделенуіне, білім алушылардың әртүрлі ерекшеліктерін ескере отырып, эмоцияларын түсініп-бақылауына, тұлғааралық қарым-қатынастардың жақсаруына алып келеді.

Қорытынды

Бүгінгі таңда педагогтер әртүрлі білім алушылар тобының жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру, сыни тұрғыдан ойлау

және мәселелерді шешу секілді ХХІ ғасырға тән дағдыларды, сондай-ақ әлеуметтік-эмоциялық дағдыларды дамыту, технологиялық өзгерістерге ілесу және т.б. осы секілді күрделі міндеттерге жауап бере білуі керек. Сонымен қатар педагогтерге әріптестерімен және басқа мамандармен ынтымақтастық, серіктестік орнату, басқаруға қатысу секілді көптеген жаңа міндеттер жүктелуде. Осындай әртүрлі қойылған үміттерді қанағаттандыру үшін педагогтердің кәсіби құзыреттілігі күрделі ұғым ретінде түсінілуі керек. Мұның бәрі педагогтердің сабаққа өлшенетін мақсаттар мен міндеттер қоя білуін және сәйкесінше оқыту әдістерін таңдай білуін қажет етеді. Мұндайда педагогикалық міндеттерді шешудің тиімді жолы – педагогтің рефлексиясы. Ол күтілетін нәтижелерді тұжырымдауға, жұмыстың қол жеткізілген мақсаттарын ұғынуға, барлық балалардың жеке мүмкіндіктері мен ерекше қажеттіліктерін ескеруге, педагогтің өз даму траекториясын анықтап, оған түзетулер енгізуіне, сәйкесінше кәсіби және тұлғалық кемелденуіне ықпал ететінін ескерген жөн.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі ИРН АР19576707 «Оқытудың әмбебап дизайны технологиясы (UDL) арқылы болашақ педагогтердің инклюзивті құзыреттілігін қалыптастыру» жобасы аясында қазақстандық ғалымдар жүргізді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды [Электронды ресурсы]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
2. «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы [Электронды ресурсы]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_
3. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі N 319 Заңы [Электрон-

ды ресурсы]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

4. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы N 249 қаулысы [Электронды ресурсы]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
5. Инклюзивті білім беру ортасында педагогтер мен мамандардың рефлексивті құзыреттерін дамыту бойынша әдістемелік ұсынымдар [Мәтін]. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023. – 176 б.
6. **Minott, M.** (2019). Reflective teaching, inclusive teaching and the teacher's tasks in the inclusive classroom: a literary investigation. *British Journal of Special Education*. doi:10.1111/1467-8578.12260
7. **Оралканова, И. А.** Формирование готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования [Текст]: дис. ... докт. философии (PhD). – Алматы, 2014. – 210 с.
8. **Sharma, U., Loreman, T. and Forlin, C.** (2012), Measuring teacher efficacy to implement inclusive practices. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 12: 12-21. <https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2011.01200.x>
9. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2021. *Aligning Competence Frameworks for Teacher Professional Learning for Inclusion: Conceptual Working Paper*. (L. Florian, ed.). Odense, Denmark. URL: https://www.european.gency.org/sites/default/files/Aligning%20Competence%20Frameworks%20for%20Teacher%20Professional%20Learning%20for%20Inclusion_0.pdf
10. **Gibbs, G** (1988). *Learning by Doing: A guide to teaching and learning methods*. Further Education Unit. Oxford Polytechnic: Oxford. URL: https://books.google.kz/books/about/Learning_by_Doing.html?id=z2CxAAAACAAJ&redir_esc=y

References

1. Qazaqstan Respublikasynyñ Konstitusiasy. Konstitusia 1995 jylы 30 тамызда respublikalyq referendumda qabyldandy [Constitution Of The Republic Of Kazakhstan. The Constitution was adopted in a republican referendum on August 30, 1995] [Elektronды resurs]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_
2. «Qazaqstan Respublikasyndaǵy balanyñ qúyqqtary turaly» Qazaqstan Respublikasynyñ 2002 jylǵy 8 тамыздаǵy N 345 Zańы [Law of the Republic of Kazakhstan dated August 8, 2002 No. 345 "On the rights of the child in the Republic of Kazakhstan"] [Elektronды resurs]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_

3. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдесіндегі № 319 Заңы [Law of the Republic of Kazakhstan dated July 27, 2007 No. 319 "On education"] [Elektronды resurs]. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_
4. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023 No. 249 on approval of the concept for the development of preschool, secondary, technical and vocational education in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029] [Elektronды resurs]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
5. Инклюзивті білім беру ортасында педагогтер мен мамандардың рефлексивті құзыреттерін дамыту бойынша әдістемелік ұсынғандар [Methodological recommendations for the development of reflective competencies of teachers and specialists in an inclusive education environment] [Мәтін]. – Астана: Ү. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023. – 176 б.
6. **Minott, M.** (2019). Reflective teaching, inclusive teaching and the teacher's tasks in the inclusive classroom: a literary investigation. *British Journal of Special Education*. doi:10.1111/1467-8578.12260
7. **Oralkanova, I. A.** Formirovanie gotovnosti uchitelej nachal'nyh klassov k rabote v uslovijah inkljuzivnogo obrazovanija: dis. ... dokt.filosofii (PhD) [Formation of readiness of primary school teachers to work in inclusive education] [Текст]. – Алматы, 2014. – 210 с.
8. **Sharma, U., Loreman, T. and Forlin, C.** (2012), Measuring teacher efficacy to implement inclusive practices. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 12: 12-21. <https://doi.org/10.1111/j.1471-3802.2011.01200.x>
9. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2021. *Aligning Competence Frameworks for Teacher Professional Learning for Inclusion: Conceptual Working Paper*. (L. Florian, ed.). Odense, Denmark. URL: https://www.europeanagency.org/sites/default/files/Aligning%20Competence%20Frameworks%20for%20Teacher%20Professional%20Learning%20for%20Inclusion_0.pdf
10. **Gibbs, G** (1988). *Learning by Doing: A guide to teaching and learning methods*. Further Education Unit. Oxford Polytechnic: Oxford. URL: https://books.google.kz/books/about/Learning_by_Doing.html?id=z2CxAAAACAAJ&redir_esc=y

Рефлексивные компетенции педагогов в условиях инклюзивной практики в организациях образования РК: результаты исследования и пути развития

Л.А. Бутабаева¹, А. Н. Умирбекова², С.К. Исмагулова³, А.К. Жусип^{*4}

^{1,2}Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Республика Казахстан

^{3,4}Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, г. Астана, Республика Казахстан

Аннотация. В настоящее время большое внимание уделяется вопросам развития рефлексивных компетенций педагогов. Обладание указанными навыками может помочь педагогам сформулировать ожидаемые результаты, осмыслить достижение целей работы, определить и внести коррективы в траекторию развития, а также самосовершенствоваться в профессиональном и личностном плане. Что, в свою очередь, будет способствовать формированию комфортной безопасной среды для всех участников образовательного процесса. При этом актуальным является изучение рефлексивных навыков педагогов с учетом индивидуальных возможностей и особых потребностей всех детей. В данной статье представлены результаты исследования, проведенного авторами статьи с целью изучения способностей педагогов исследовать и анализировать свою деятельность в условиях инклюзивного образования, также представлены пути развития рефлексивных компетенций педагогов. В частности, в статье в качестве рекомендаций для учителей по развитию рефлексивных компетенций в инклюзивной среде представлена краткая информация о пяти особенностях рефлексивного обучения в инклюзивной среде, трех основных элементах профессионального мастерства в инклюзивном образовании, а также представлена информация об основных эта-

пах цикла рефлексии, разработанные зарубежными учеными. Следует отметить, что данные рекомендации полезны педагогам при организации учебного процесса с учетом индивидуальных возможностей и особых потребностей всех детей.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, инклюзивная практика, рефлексивные компетенции, навыки

Reflexive competencies of teachers in the context of inclusive practice in educational institutions of the republic of kazakhstan: research results and development paths

L.A. Butabayeva¹, A. N. Umirbekova², S.K. Ismagulova³, A.K. Zhussip^{*4}

^{1,2}Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty city, Kazakhstan

^{3,4}National Academy of Education named after Y. Altynsarın, Astana city, Kazakhstan

Abstract. Currently, much attention is paid to the development of reflexive competencies of teachers. The possession of these skills helps teachers formulate expected results, comprehend the achievement of work goals, identify and make adjustments to the trajectory of development, as well as self-improvement in professional and personal terms. Which, in turn, will ensure the formation of a comfortable safe environment for all participants in the educational process. At the same time, it is relevant to study the reflexive skills of teachers, taking into account the individual capabilities and special needs of all children. This article presents the results of the research conducted by the authors of the article with the aim of studying the ability of teachers to research and analyze their activities in the conditions of inclusive education, as well as the ways of developing reflective competencies of teachers. In particular, in the article as recommendations for teachers on the development of reflective competences in an inclusive environment, brief information is presented on five features of reflective learning in an inclusive environment, three main elements of professional mastery in inclusive education, as well as information on the main stages of the cycle of reflection, developed by foreign my student. It should be noted that these recommendations are useful for teachers when organizing the educational process taking into account individual opportunities and special needs of all children.

Keywords: children with special educational needs, inclusive education, inclusive practice, reflexive competencies, skills

Материал баспаға 26.08.2023 ж. келіп түсті